

УДК 378.14–0.57.87

О. Блистів

**кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри менеджменту та
адміністрування Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

МОНИТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВНЗ

Анотація. У статті проаналізовано особливості моніторингу діяльності вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації. Досліджено інструментарій, що застосовується у ході моніторингових досліджень. Запропоновано проводити зовнішній та внутрішній моніторинг якості підготовки фахівців у ВНЗ. Наголошено на необхідності здійснювати дослідження на всіх рівнях – від Міністерства освіти і науки України до студента. Розроблено структуру моніторингу підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Виокремлено показники внутрішнього моніторингу, які визначають якість освітнього процесу на університетському, факультетському (інститутському), кафедральному, викладацькому та студентському рівнях.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, структура моніторингу, зовнішній моніторинг, внутрішній моніторинг, рівні моніторингу.

О Блыстив

МОНИТОРИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВУЗЕ

Аннотация: В статье проанализированы особенности мониторинга деятельности высшего учебного заведения III – IV уровней аккредитации. Исследован инструментарий, применяемый в ходе мониторинговых

исследований. Предложено проводить внешний и внутренний мониторинг качества подготовки специалистов в вузах. Отмечена необходимость проводить исследования на всех уровнях – от Министерства образования и науки Украины до студента. Разработана структура мониторинга подготовки специалистов в высшем учебном заведении. Выделены показатели внутреннего мониторинга, которые определяют качество образовательного процесса на университетском, факультетском (институтском), кафедральном, преподавательском и студенческом уровнях.

Ключевые слова: мониторинг, качество образования, структура мониторинга, внешний мониторинг, внутренний мониторинг, уровни мониторинга.

O. Blystiv

MONITORING AS A TOOL FOR MANAGEMENT QUALITY OF TRAINING AT THE UNIVERSITY

Annotation. This paper analyzes the features of monitoring of the higher education institution III - IV accreditation levels. Investigated tools used during the monitoring studies. Invited to conduct internal and external monitoring of the quality of training in universities. Stressed the need to conduct research at all levels – from the Ministry of Education and Science of Ukraine to the student. The structure of the monitoring of training in higher education developed. Allocated internal monitoring indicators that determine the quality of the educational process at the university, a faculty (institute), the cathedral, the teaching and student levels.

Key words: monitoring, quality of education, the structure of monitoring, external monitoring, internal monitoring, monitoring levels.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що держава повинна забезпечувати моніторинг навчального процесу, зростання якості освітніх послуг. Першочерговими завданнями є налагодження

високопрофесійного наукового, аналітичного, інформаційного супроводу управлінських рішень, подолання розрізненості адміністративних даних.

Нова модель системи керування сферою освіти має бути відкритою і демократичною. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою¹.

Державна політика в освітянській галузі спрямовується також на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації у навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їхнього розвитку, оцінці якості освітніх послуг.

Поряд з зовнішнім оцінюванням, адміністрація ВНЗ повинна також проводити внутрішній моніторинг якості освітніх послуг. Ця діяльність може проводитись як з ініціативи навчального закладу, так і за пропозицією громадських об'єднань з обов'язковою участю їхніх представників.

Аналіз останніх досліджень. Створення та функціонування системи моніторингу якості освіти аналізується у працях Т. Лукіної, О. Локшиної, З. Рябової, Л. Щоголевої, А. Тайджмана, Т. Невілла Послтвейта, Є. Хрикова, питання моніторингових досліджень у початковій та середній освіті висвітлюються О. Патрикаєвою, І. Василяшко, І. Почечуєвою, Л. Устенко, А. Єрмолою, взаємозв'язок понять "моніторинг" та "педагогічна експертиза" досліджує О. Боднар. З'ясуванням особливостей кваліметрії діяльності професорсько-викладацького складу займається О. Денисова, побудови математичного апарату підтримки процесу моніторингу – Т. Коротун, О. Слабоспицька, Г. Коваль, впровадження засобів моніторингу якості знань

¹ Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

студентів при вивченні дисциплін математичного циклу – С. Гадецька, Г. Савченко.

У численних роботах науковці розглядають сутність, напрямки, технологічні засади моніторингової діяльності в теорії управління загальноосвітньою школою. Вважаємо недостатньо вивченим питання моніторингу як інструменту дослідження проблем та управління якістю процесів у вищій школі, тому **метою даної статті** є аналіз впровадження і функціонування внутрішнього моніторингу як інструменту управління якістю підготовки фахівців у вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, проводити моніторингові дослідження у ВНЗ варто за лонгітудною схемою і оцінювати рівень навченості студентів на початку навчального року та в кінці кожного семестру. Застосування лонгітудної методики дає змогу отримати порівняльну інформацію щодо збільшення обсягу засвоєння студентами знань або поліпшення якості освіти в цілому.

Об'єктами моніторингу є ресурси та умови ВНЗ, наявний та нерозкритий потенціал навчального середовища (контингенту студентів, кадрового забезпечення), навчального процесу (аналіз стартового, проміжного та підсумкового контролю за рівнем навчальних досягнень студентів), якість та результативність діяльності викладачів тощо.

Під *інструментарієм*, що застосовується у ході моніторингових досліджень, розуміють спеціально побудовану систему тестів, діагностичних завдань, відповідні методики різноманітного статистичного аналізу. Під час масштабних моніторингових досліджень у галузі освіти необхідно користуватися стандартизованими інструментами, що дає змогу отримати достовірну й об'єктивну управлінську інформацію, яка й покладається у подальшому за основу аналізу та вироблення політики щодо якості освіти на

певному рівні². Інструментарій повинен бути валідним, апробованим, зручним у використанні тощо.

Інструментарієм здійснення моніторингу у вищому навчальному закладі III–IV рівнів акредитації може бути застосування методології контрольних карт³; кваліметричне оцінювання ефективності діяльності⁴; анкетування респондентів; дослідження статистичної вибірки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Методологія контрольних карт полягає в аналізі підсумкових оцінок з однакових дисциплін студентів різних років вступу. Розробники пропонують побудувати множину дисциплін, за якими відбулося порушення стабільності навчального процесу. Вирішення питання полягає у побудові контрольних карт якості та наступній їх інтерпретації за певним алгоритмом: вибір груп та періоду оцінювання, побудова контрольних карт з дисципліни, розрахунок показника кількісного оцінювання навчального процесу, інтерпретація результатів аналізу контрольних карт, оцінювання навчального процесу та формування множини предметів, які дестабілізують навчальний процес. Результати аналізу карт якості дають змогу виявити моменти нестабільності навчального процесу і причини їх виникнення⁵.

Національний технічний університет України "КПІ" пропонує визначати індекс якості підготовки фахівців $I_{я}^{nf}$ по кожному напрямку підготовки (спеціальності) за такою формулою:

² [Лукіна Т. Модель регіонального моніторингу загальноосвітньої підготовки учнів / Т.О. Лукіна // Управління освітою. – 2006. – Серпень. – С. 3-5; Комплексний моніторинг якості підготовки фахівців в НТУУ "КПІ" [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://kpi.ua/monitoring-about>.]

³ Бахрушин В.Є. Застосування методології контрольних карт для управління якістю підготовки фахівців / В.Є. Бахрушин, Р.Я. Шумада, А.С. Чуніховська // Вісник ТІМО. – 2008. – №1. – С. 23-25.

⁴ Денисова О.П. Моделирование системы квалитрии образовательного процесса в ВУЗе / О.П. Денисова // е-журнал "Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку" / Випуск № 4. – 2010. // Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_6/.

⁵ Бахрушин В.Є. Застосування методології контрольних карт для управління якістю підготовки фахівців / В.Є. Бахрушин, Р.Я. Шумада, А.С. Чуніховська // Вісник ТІМО. – 2008. – №1. – С. 23-25.

$$I_{япф} = I_{язз}^{PK} + I_{ядр} + I_{впр}^{соц} + I_{нак}, \text{ де}$$

$I_{язз}^{PK}$ – індекс якості залишкових знань за результатами ректорського контролю;

$I_{ядр}$ – індекс якості дипломних робіт (проектів);

$I_{впр}^{соц}$ – індекс якості підготовки фахівців за відгуками ринку праці;

$I_{нак}$ – накопичувальний індекс;

$I_{япф}$ – накопичувальний індекс якості підготовки фахівців⁶.

Напрямами моніторингу є діагностичний, консультативно-методичний, інформаційний, координаційний, прогностичний, просвітницький або їхнє поєднання.

Вважаємо, що моніторинг якості підготовки фахівців у ВНЗ повинен здійснюватися на всіх рівнях – від Міністерства освіти і науки до студента:

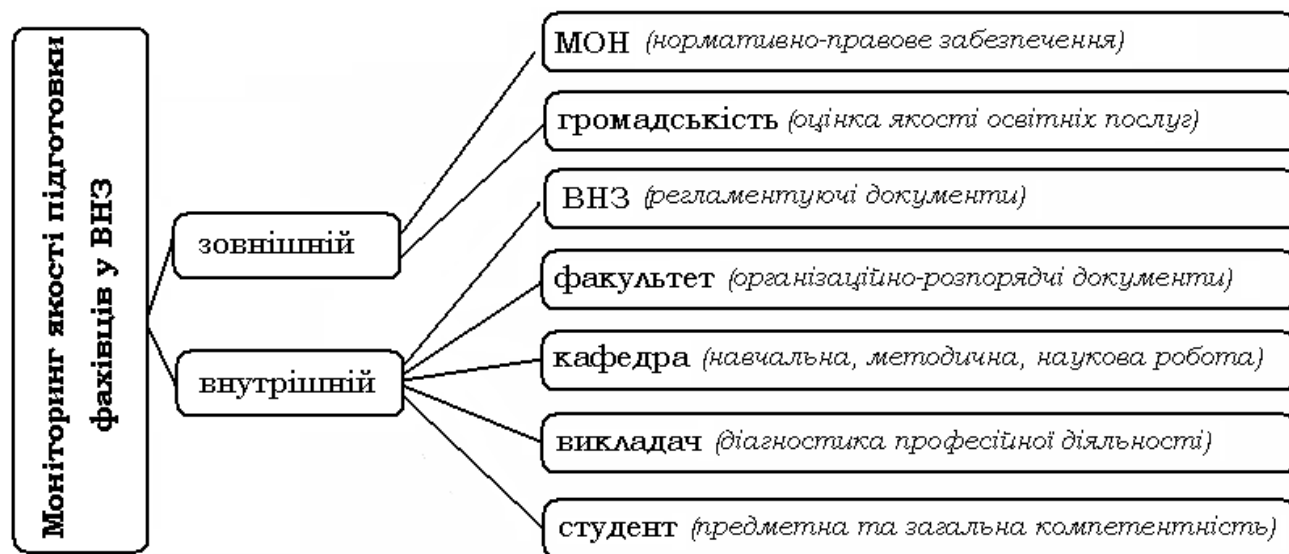

Рис. Структура моніторингу якості підготовки фахівців у ВНЗ

Поділяємо думку Є. Хрикова про те, що "чим нижчий рівень моніторингу, тим більша кількість параметрів, які відстежуються, та тим конкретнішими вони є"⁷.

⁶ Комплексний моніторинг якості підготовки фахівців в НТУУ "КПІ" [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://kpi.ua/monitoring-about>.

Вважаємо, що внутрішній моніторинг діяльності вищого навчального закладу слід здійснювати на університетському, факультетському (інститутському), кафедральному, викладацькому та студентському рівнях.

Для визначення показників внутрішнього моніторингу, які визначають якість освітнього процесу, ми проаналізували ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти; державні вимоги до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу; уніфіковані форми щорічних звітів ВНЗ; форми, за якими проводиться рейтингування вищих навчальних закладів; "Положення про кредитно-модульну систему у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка"; "Положення про моніторинг якості вищої освіти у ДДПУ імені Івана Франка" та низку інших нормативно-правових та організаційно-розпорядчих документів.

Таким чином, до *показників університетського рівня* відносимо:

- дотримання вимог Болонської декларації;
- якість професорсько-викладацького складу, динаміку його змін;
- чисельність акредитованих напрямів підготовки бакалаврів;
- чисельність акредитованих спеціальностей підготовки спеціалістів, магістрів;
- ефективність діяльності докторантури, аспірантури;
- кількість спеціальностей, за якими проводиться захист у спеціалізованій вченій раді ВНЗ, кількість захищених дисертацій;
- чисельність штатних академіків НАН, державних галузевих академій наук;
- кількість лауреатів державних премій;
- чисельність штатних працівників, які мають почесні звання;

⁷ Хриков Є.М. Теоретико-методологічні засади моніторингу якості професійної підготовки / Є.М. Хриков // Всеукраїнська експертна мережа [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=15669

- обсяг фінансування наукових, науково-технічних та творчих робіт з загального та спеціального фондів Державного бюджету;
- кількість угод про науково-технічне співробітництво з зарубіжними ВНЗ.

Показниками факультетського (інститутського) рівня можуть слугувати:

- частка кафедр, які очолюють доктори наук, професори;
- відповідність освіти, наукових спеціальностей та вчених звань викладачів до дисциплін, які вони читають;
- підвищення кваліфікації, стажування науково-педагогічних працівників;
- чисельність молодих учених;
- кількість науковців, що отримали гранти, премії, стипендії;
- відповідність аудиторного фонду до потреб факультету;
- оснащеність комп'ютерами, доступ до інтернету;
- наявність кабінетів самостійної роботи;
- кількість проведених конференцій;
- результати атестаційного контролю;
- результати сесії;
- результати комплексного ректорського контролю залишкових знань студентів, які містять питання з інформаційних технологій, іноземної мови, професійно-орієнтованих та фундаментальних дисциплін.

Показниками кафедрального рівня вважаємо:

- кількість штатних НПП, які мають наукові ступені, вчені звання;
- кількість захищених докторських дисертацій в розрахунку на 1 ставку професорсько-викладацького складу;
- кількість захищених кандидатських дисертацій в розрахунку на 1 ставку професорсько-викладацького складу;

- кількість виданих монографій (зокрема, відповідно до вимог МОН, за кордоном);
- кількість виданих підручників, посібників (зокрема, з грифом МОН);
- кількість публікацій у наукових виданнях (зокрема, за кордоном, у науково-метричних базах даних, з імпакт-фактором, у фахових виданнях);
- наявність фахового видання;
- наявність видання, яке індексується науково-метричними базами даних;
- кількість поданих заявок на отримання охоронних документів;
- кількість отриманих патентів на винаходи, промислові зразки, корисні моделі;
- результати ректорських контрольних робіт з фундаментальних дисциплін;
- індекс якості випускових робіт;
- кількість публікацій за участю студентів.

Показниками внутрішнього моніторингу діяльності ВНЗ на рівні науково-педагогічного працівника є:

- кількість монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій до написання курсових та дипломних робіт, практик і самостійної роботи студентів;
- наявність матеріалів до семінарських, практичних, лабораторних занять;
- кількість публікацій у науково-метричних базах даних, у виданнях з імпакт-фактором, у фахових виданнях;
- участь у конференціях, семінарах, симпозіумах різного рівня;
- наявність комп'ютерного програмного забезпечення навчальних дисциплін;
- укладання програм навчальних дисциплін;
- підготовка робочих навчальних програм;
- розробка візиток дисциплін;

- наявність завдань для проведення контрольних заходів;
- впровадження нових форм, методів та технологій навчання;
- подання заявок на видачу охоронних документів;
- кількість отриманих патентів на винаходи, промислові зразки, корисні моделі;
- рецензування монографій, підручників, посібників, дисертацій, авторефератів, наукових статей;
- керівництво науковою роботою студентів з підготовкою статті, заявки на видачу охоронних документів, роботи на конкурс, доповіді на конференцію;
- керівництво студентським науковим гуртком (проблемною групою);
- підготовка студенту до олімпіади з предмету чи спеціальності;
- керівництво учнем середньої школи, який завоював призове місце на міських, районних, обласних, українських предметних олімпіадах або обласному конкурсі наукових робіт МАН.

Додатковий моніторинг викладацького рівня можна здійснювати за допомогою анкетування студентів щодо володіння викладачем дисципліною, вміння структурувати матеріал, організації та мотивації пізнавальної діяльності, активності студентів, їхнього бажання й надалі працювати з даним викладачем, загального емоційного настрою на заняттях тощо. Бажано будувати анкету таким чином, "щоб студенти оцінювали не викладача, а себе в навчальному процесі під керівництвом даного викладача. Така анкета є найбільш демократичною та і найбільш прийнятною в період, коли система оцінки якості діяльності тільки формується"⁸. Викладачі можуть звернутися з проханням проанкетувати їхніх студентів. Тоді результати надаються винятково самому

⁸ Скок Г.Б. Управление качеством образования в университете на основе мнения потребителя образовательных услуг / Г.Б. Скок, Е.А. Лебедева // Университетское управление : практика и анализ. – 2001. – № 3(18). – С. 72-77.

викладачеві і він має змогу осмислити свої досягнення і, за потреби, скорегувати діяльність.

До показників студентського рівня вважаємо доцільним віднести:

- кількість студентів, які беруть участь у науковій роботі;
- кількість опублікованих студентами статей;
- кількість переможців, які одержали нагороди за результатами олімпіад;
- кількість учасників Всеукраїнських та міжнародних конкурсів студентських науково-дослідних робіт;
- кількість студентів, які одержують премії, стипендії Президента України;
- рейтинг випускників серед працівників установи;
- особисті досягнення випускників (нагороди, звання, винаходи, наукові роботи);
- здатність випускників до інноваційної діяльності;
- рівень загальної компетентності студентів;
- наявність у випускників основних структурних компонентів знань та вмінь (відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики та переліку компетенцій фахівця);
- відповідність професійної компетентності випускників до освітньо-кваліфікаційної характеристики Галузових стандартів вищої освіти;
- відповідність ділових та особистісних якостей випускників до вимог професії як непрямий показник якості підготовки випускника в університеті;
- індекс якості підготовки фахівців за результатами соціологічних опитувань ринку праці (позитивні риси та недоліки в роботі випускників, ставлення підлеглих (або учнів) до випускників, ставлення колег та керівників до випускників тощо).
- відсоток випускників, працевлаштованих за спеціальністю;

- оцінку готовності випускника до професійної діяльності керівником підприємства чи організації (високий, середній, низький рівень);
- самооцінку готовності випускників до професійної діяльності;
- рівень заробітної плати випускників.

Аналіз вищезазначених показників дасть змогу реалізувати основні завдання внутрішнього моніторингу, а саме: формування стратегії керування якістю навчального процесу, розробка відповідних діагностичних методик; створення інформаційних технологій неперервної системно-комплексної діагностики якості підготовки фахівців; формування банку діагностичних завдань з фундаментальних, професійно-орієнтованих, фахових та гуманітарних дисциплін тощо.

Висновки. За отриманими результатами комплексного моніторингу університет може здійснювати матеріальне заохочення кафедр, які посіли перші місця, та проводити перевірку кафедр, які зайняли останні позиції у рейтингу.

Моніторинг забезпечить доступ громадськості до інформаційних ресурсів системи освіти різних рівнів, допоможе здійснювати обговорення результатів якості освіти, своєчасно виявляти проблемні питання, з'ясовувати вимоги учасників навчального процесу і споживачів освітніх послуг, розробити пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази державно-громадського управління вищими навчальними закладами.

Перспективи досліджень полягають в аналізі моніторингової діяльності вищих навчальних закладів країн-учасниць Болонського клубу, розробці критеріїв і процедур оцінювання якості підготовки фахівців на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях та апробації відповідних методик.

Список використаних джерел

1. Бахрушин В.Є. Застосування методології контрольних карт для управління якістю підготовки фахівців / В.Є. Бахрушин, Р.Я. Шумада, А.С. Чуніховська // Вісник ТІМО. – 2008. – №1. – С. 23-25.
2. Денисова О.П. Моделирование системы квалиметрии образовательного процесса в ВУЗе / О.П. Денисова // е-журнал "Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку" / Выпуск № 4. – 2010. // Режим доступа : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_6/.
3. Комплексний моніторинг якості підготовки фахівців в НТУУ "КПІ" [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://kpi.ua/monitoring-about>.
4. Лукіна Т. Модель регіонального моніторингу загальноосвітньої підготовки учнів / Т.О. Лукіна // Управління освітою. – 2006. – Серпень. – С. 3-5.
5. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
6. Скок Г.Б. Управление качеством образования в университете на основе мнения потребителя образовательных услуг / Г.Б. Скок, Е.А. Лебедева // Университетское управление : практика и анализ. – 2001. – № 3(18). – С. 72-77.
7. Хриков Є.М. Теоретико-методологічні засади моніторингу якості професійної підготовки / Є.М. Хриков // Всеукраїнська експертна мережа [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=15669.

Summary of the article by Blystiv O.M.

Monitoring as a tool of management of specialists' training quality at HEE

The article deals with the analysis of monitoring peculiarities activity at higher educational establishment of III – IV level of accreditation. The instruments that are applied in monitoring discoveries have been researched. Such instruments as a

method of control maps, qualimetric evaluation of activity efficiency, respondent questionnaire; analysis of statistic data by using informational and communicative technologies has been shown.

External and internal monitoring of specialist's training quality at HEE has been proposed. The accent is made on applying such a monitoring on all levels – the Ministry of education and culture and also student. The structure of specialists' training has been elaborated.

On the analysis of some legal and organizational documents the features of internal monitoring have been chosen, which determine the quality of educational process on the level of university, faculty (institute), department, tutor and student.

It is proved the lower the level of monitoring is the more numbers of parametrs are, which can be seen and the more concrete they are.

Using received results of complex monitoring, the university can carry out material stimulation of the departments, that have got the first place and conduct the check of the department that have got the last place in rating.

The prospects of the research are concentrated in the analysis of monitoring of higher educational establishments activity in the countries of Bolonnya club, working out of criteria and procedure of quality specialists' training evaluation on all educational and qualification levels and approbation of appropriate methods.